FRIED ISTVÁN

Az ám, Hazám!

JÓZSEF ATTILA MEGLELTE-E HAZÁJÁT?

(A költő, akit a nyelv igézete kötöz a hazához, akkor sem tud ellene vallani, ha eszmélete vádat kovácsol a haza bűneiből)

(*Márai Sándor*)

József Attila „magyarság-élmény”-éről, „magyarság-tudatá”-ról készült már tanulmány, akár „finn-ugor ihletéről”: csakhogy éppen az a „terminológia” maradt átvilágítatlan, amely az alig több mint másfél évtizedes költői pálya határozott változásaiban tapasztalta volna meg egy fogalom, egy költői kép, egy feltételezés, egy leírás, végül egy lírai én „nyelviség”-ét, azt nevezetesen, hogy ebben a költészetben feltűnően sokszor birtokos személyraggal ellátott főnév (Hazám) miféle elmozdulásoknak, kibillentéseknek van/volt kitéve, milyen nyelv(tan)i kontextusnak része. Nem utolsósorban attól függően, hogy e nyelviség milyen költői előszövegekre és általában milyen nem költői előszövegekre reagál, illetőleg melyektől fordul el, melyeket tagad, melyek hitelességét vonja kétségbe. S mindezeket a költői/nyelvi cselekvéseket miképpen teszi egy, az életművet átszövő, az „üres helyek”-et tudatosítva is a teljes költői pályát demonstráló motivikus szerkezetté. Ugyanis a címben idézett *Születésnapomra* birtokos személyragos főneve és szövegkörnyezete (valójában) mintegy tömöríti azokat a jelentéslehetőségeket, amelyek az elhatárolódás és azonosulás között lebegtetve a *fenséges* költői tartományába sorolt megnevezés ambivalens voltát jelenítik meg. Azt ugyanis, hogy a túlságosan sokat használt/hivatkozott, kisajátított/körülhatárolt, nemcsak sorkezdése miatt nagy kezdőbetűt igénylő (?) kifejezés játékos nyelvi környezetbe, a humorra nyitott rímhelyzetbe kerülve önnön „komolyságát” akképpen veszélyezteti, hogy szövegkörnyezete révén jelzi különbözését a hivatalos tudat sugallta jelentéstől, ugyanakkor egy ettől eltérő pozícióba transzponálja e jelentés még esetleg vállalható megmaradó hányadának megtisztítását. Hiszen e költészetben minden (lehet) talált tárgy, ha a „halálhoz-lét”-re ráismert, személyhez kötött létezés (élet) az: talált tárgynak felfogható a nyelv is, amely a bármennyire többféle jelentést magukba rejtő szavak szüntelen újraszerkesztése, új viszonyok közé állítása révén a (rá)találás és a visszaadás, a megkapás-őrzés-veszítés/veszteség ritmusában látja/érzékeli a létezést. Az *Eszmélet* idegondolható szakasza ugyanis jórészt a *Tiszta szívvel* által megtagadott világra emlékeztet: ott tagadás formájában idéződik föl az apa meg az anya (emlékezete), nem kevésbé az istené, ragozott alakban bukkan föl a *halál* főnév, a *senki* névmás; egyszóval részben ugyanazokból a szó-építőkockákból létesül egy másféle versalakzat, amelybe bele van rejtve/hallgatva a két vers közötti időszak (költői-nyelvi) tapasztalata. Ami azonban feltűnő, hogy a *Tiszta szívvel* megtagadott „instanciái” közül nem leljük a hazát, amely az anyára

és az apára egyként rímel; az *Eszmélet*ben közvetlen utalás nincsen rá, jóllehet a „környezetrajz”-on áttetszik az „Ez a hazám”-mal végződő *Elégia* „világ”-a. Ami a költői pálya tapasztalatát illeti, a *Születésnapomra* játszinak ható elidegenítő effektusában nemcsak az „automatizáció” révén elhasználttá vált frázis jelenléte kerül idézőjelbe, hanem a korai versek „identitáskeresése” is. S ezt úgy értem, hogy a kezdő költő – más költőhöz hasonlóan – végigjátssza más, előszövegeket produkáló poéták hangvételével és a pillanatnyilag rendelkezésére álló eszközök, „nyelvkincs” segítségével mindazokat a témákat, tárgyakat, amelyek versbe foglalása lehetővé teszi belépését az irodalmi rendszerbe. József Attila indulása az 1920-as esztendők elejére esett, közvetlenül a békeszerződést követő évekre, így aligha mondható nagyon meglepőnek, hogy főleg Ady Endre verseinek modalitását idéző megszólalásaiban olykor a hivatalos „tudat” nyelvének beszüremledését csodálhatjuk. Valójában Ady „magyarság-verseinek” imitálása egy akár epigon-líra beszédében (persze, nem kompromittálódik, ám mindenképpen) trivializálódik. Anélkül, hogy az újraírás gesztusai szembetűnőkké lennének. József Attila bátran merít a magyar költészet múltjából, de az időnként nem Adytól (vagy *nemcsak* Adytól) eredeztethető költői terminusok, fordulatok inkább a tájékozódásnak válnak jelzéseivé, mint a költői arcra/hangra lelésnek esélyeivé. Hozzátehetnők, hogy Ady mellett Juhász Gyulának egy időben felejtésre ítélt, köteteiből kihagyott (a szomszédos népek állítólagos érzékenységére hivatkozva mellőzött) lírája szintén fel-felbukkan ebben a jellegzetesen fiatalkori, maníros költészetben. A költői eszközök, tematika, színre állítás automatizálódásának lehetünk tanúi; az újramondás helyébe a Mesterek eszközeinek birtokba vétele zajlik. Anélkül, pontosabban szólva: igen ritkán olyképpen, hogy a versekből kiolvasható lenne a differenciáltabb reagálás az előszövegekre. Ez a fajta reflektálatlanság helyenként a forma (például a szonett) kísérletével jeleskedik, versformák biztos kezelésével (alkaioszi, szaffói strófa) tűnik ki.

A *Bús magyar éneke* (1922-ből való) beleilleszkedik az esztendő átlagköltészetébe, Kisfaludy Károly *Mohács*ára emlékeztet a *hollószárnyán,* az *incselkedő pajkos álom* akár Arany Jánosig visszavezethető lenne, a *néma magyar pusztaság, a mámor esték elszállottak* Ady-áthallása színezi az összképet, hogy a vers végére a megjelenített lírai én lépjen elő: „Holt vitézek sírtájára hullat dalt és nefelejcset / S fohászkodik: Uram, Hazám el egészen ne felejtsed: ...” Egy másik vers a magyar irodalomból ismert Velencék–lelencét rímet csendíti meg, a *Szerelmes, keserű hazafiság* szintén Ady eszköztárából való, miként a nagy kezdőbetűs sors is, ám az érzelmesbe hajlított gondolatmenet már mintha Juhász Gyula felé irányítana. A szonett harmadik sora („Reám Hazám tarolt mezője vár –”) kissé művi-keresett szerkesztettsége ellenére annak a körülhatároltságnak jelződése, amely majd a kozmikus perspektívák ellenében teremti meg a saját (költői) világ szuverenitását. A világfájdalmasba átcsapó vers egy (költői) attitűd megnyilatkozása, amely inkább a szonett megszerkesztettségéért zajló nyelvi küzdelem tanúsága, mint a nagyvilág-„hazám” ellentét kibontásáé. Abból a szempontból látszik érdekesnek a *Rövid óda a kelő Naphoz* (1922. augusztus), hogy az antik versforma és a pogány magyar szertartás meglepő egymásra írását szemlélhetjük, miközben az idézendő versszak nemigen variálja az eddigi ún. magyarság-versek anyagát és tematikáját. A nagy kezdőbetűs Nap egyazon képzetkörre utal vissza, míg a mítosziba vesző szinkretikus mitológia színre állítása (a Nap mint antik istenség sugallhatja az apollóni görögséget, ezzel szemben: rég-pogányosan, ősapámnak bús fia) a Nyugat-os szóhasználat és egy stilizált magyarságképzet együttlátását tételezi.

A *bús* jelzőként joggal idézi föl (például) Tóth Árpád nyelvét, de a jelen összefüggésben Berzsenyire mehet vissza (bús magyar), míg a zárás előlegezi a későbbi „névvarázs" elképzelést. Előbb azonban az a versszak, amely a *Hazám* kontextusát jelöli:

Őseink, ó ládd, Neked áldozának,
Mért hagyod hát el elesett Hazámat?
Adj erőt e bús magyarokba, Élet!
Élni meg élni!

A nem túlságosan szerencsés adoniszi sortól eltekintve egy klasszicistának mondható, antikizáló retorika vezeti a verset, a megszólítás, a közbeékelés, a *Hazám* szituáltsága a megfelelőnek gondolt jelzővel jelöltetik ki, ezzel a következő sor indokolódik (szinte okokozati a kapcsolat, hiszen ha a Hazám „megesett", akkor az Élet dolga, hogy a bús magyaroknak erőt adjon). A felkiáltó, kérdő, felszólító mondatok eleget tesznek a variabilitás igényének, s a bús magyarok alkalmazása lehetővé teszi, hogy a záró strófában a beszélő bús fiúként azonosuljon a följebb megnevezettekkel. Ami azonban kibillenti a verset: „Rám örökségnek csak a Név maradt már"; a nagy kezdőbetűs szóhasználat kiemelő jellege egyben a világosság-következmény megszegésével jár. Hiszen nem teljesen bizonyos, hogy az ősapa nevéről, a Hazámról mint megnevezésről, az Életről van-e szó, a szertartásszerű befejezés („S én köszöntlek: ím kiiszom Nevedre/Friss-vizű kancsóm!") nem oszlathatja el a kétséget. Az *örökség* lehet az ősapa (neve), a szertartás mint létforma, a Nap földi leképződése (a Nap jelképisége sem kizárt ugyanis).

A Petőfi-centenáriumra írt *Petőfi tüze* (1923 januárjából) rokonítható Juhász Gyula versével, de Babits Mihályéval is, ám szempontunkból az tetszik ezúttal lényegesnek, hogy a Petőfinél oly fontos helyen felbukkanó *Hazám (*A Hazámban utolsó sorában: édes szép hazám) nem visszhangzik (Juhász Gyulánál sem), viszont a *Világszabadság* igen (igaz, a sor elején, de Juhász Gyulánál is így: nagy kezdőbetűvel), míg a záró sorok akár egy lágyabb expresszionista nyelvhasználatba is beleillenének („S örömtelen tizennyolc évem / Szent lobogója elődje hajlik"), és ezt a szertartásszerűség, a „ritus" – amelynek az előző versben változatát láthattuk – erősíti. Az 1925. márciusi *Tiszta szívvel* már múltként gondoltat azokra a versekre, amelyekben a *Hazám* az azonosulás lehetőségét kínáltak föl, és amelyekben az ifjú költő „arcadási" törekvésében az irodalmi rendszer elfogadott tényezőit igyekezett a saját versei körébe vonni. A *Tiszta szívvel* annak is tanújele, hogy az örökségként a beszélőre maradt *Név* alkalmatlan az irodalmi rendszerben automatizálódott kép- és szókincs továbbmondására is. Hangsúlyos, hogy a vers egyes szám első személyű individuuma fordul el a személyiség alapelvétől, töri meg a szubjektumot reflektálatlanul megnevező névadói hatalmat, sorba véve a költészeti rítusok kitüntetett/emblematikus tényezőit, az örömtelen tizennyolc évesből húszévessé „serdült" beszélő kiszakítja magát szocializáltsága béklyóiból. Ez a szocializáltság szoros összefüggésben látszik lenni az elhasznált szavak kiüresedettségével, hiszen ami jelentés-nélkülivé lett, az nem egyszerűen nem járulhat hozzá a szubjektum létesüléséhez, hanem Nevet vesztvén, kiüresedettségével mást, mint elutasítást, nyelvi megsemmisítést nem érdemel. A jelszavakká torzult *fő*nevek tagadása kilépés a hivatalos nyelvből, nyelvhasználatból; s ami ezzel együtt jár, egy újabb periódus bejelentése, az arcadás következő radikálisan új fázisának meghirdetése. A „se hazám" központi helye, azaz a *se istenem*mel egy sorban – megismétlem – a se

apámmal meg a se anyámmal rímhelyzetben annak tudomásul vételét sugallja, hogy a „zsengék" világát immár véglegesen odahagyta, terminológiáját érvénytelennek nyilvánította. Elhatárolódása kettős: a kor hivatalos meg a saját korábbi, e hivatalossággal rokonuló nyelvétől. Ez az általános, írhatnók úgy is: egyetemleges tagadás „seregszemlére" emlékeztetően közli a tagadás pontos tárgyát, a „hazám" jelentéslehetőségei közül egyelőre valamennyi tagadása „tétetett folyamatba", s mert a személyiség csupán mindenttagadásában ragadható meg (tehát megragadhatatlan), mind a költői, mind a fogalmi nyelv által történő jelentésadás a szüntelen elhalasztódás része(se). Minden fogalom – írja Nietzsche – a nem hasonlók azonossá tételezéséből származik. Ebből lehet arra következtetni, miszerint a szubjektum olyan fikció, mintha sok hasonló helyzet (körülmény) ránk egy szubsztrátum hatását tenné. A *Tiszta szívvel* negativitása épp azért mondható egyetemlegesnek, mivel sok hasonló viszonyból, helyzetből, körülményből tevődik össze, s azt a látszatot kelti, *mintha* valóban az összetevődés hatásával bírna, s létrehozná a (vágyott) szubjektumot. S hogy ismét Nietzschét idézzem, e negativitás azonban az illúziókat s a fikcionáltságot segíti „életre" kelteni, a hasonló nem tulajdoníthatja magának a(z örök) visszatérést: József Attila e versében a fikcionáltságba tér a vers, a képiségben rejtőző kettősség („s halált hozó fű terem/ gyönyörűszép szívemen") jelző és jelzett szó ellentétében a megkonstruálhatatlanságot látja csak el eséllyel.

1925 augusztusára József Attila már ekképpen határozza meg helyzetét: „Magyar vagyok, de európai" (*Viszem a földem*); hogy aztán egy adys leírással értelmezze az ellentétes kötőszót, ilymódon a beszélő szituáltságára való rádöbbenés készül elő, amely a századfordulás modernitás dichotomikus gondolkodására játszik rá. Egyébként az (*Ó Európa*... 1927 júliusában) ezt a fajta elkötelezettségre törekvést gondolja tovább, hogy az imént említett *Elégia* visszaforduljon, immár kis kezdőbetűvel írva, a hazám-képzethez. E visszafordulás azonban az alapos átírás/újraértelmezés jegyében történik. Részint műfaji átgondolást figyelhetünk meg (az elégiának a tájleíró vershez közelítése, majd egy metonimikus szerkezet érvényesítése, az önmegszólítás révén táj- és ön-megjelenítés azonosítása, hogy befejezésül a záró tőmondat „Ez a hazám." indokolható legyen), részint az identifikáció új alakzatba formálódását. Az elhasználódott, inautentikussá lett nyelvből kilépés „nyelvújítást" tesz szükségessé, ez azonban nem több és nem kevesebb, mint a nyelv eddig figyelmen kívül hagyott lehetőségeinek föltárása/föltárulása. Nem csak a József Attila-líra motívumkészletének hangsúlyosabb bevonása („Anyjához tér így az a gyermek..."), hanem a korábbi „Hazám-képzet" elemeinek fölmutatása egy újszerűnek ható kontextusban (Kínlódó gyepüket / sárba száradt üvegcserepek / nézik fénytelen, merev szemmel."), sőt a naturalista-verista környezetrajz „átesztétizálódása" alkotja meg végül a XX. századi elégia korszerű változatát. A tárgyi világ megszemélyesedése korántsem értékeli túl az önmagát prezentáló / megszólító beszélő („Magadra ismersz?") tudását, ráismeréseit, „sikerét" az önazonosságra lelésben. A kérdések elhangzanak, a válaszok kevéssé elégítik ki a kérdezőt, mivel többet is, kevesebbet is mondanak a várhatónál. Ellenben a már idézett anya-gyermek hasonlat új mezőre helyezi át az identifikációs kezdeményeket. Az „Ez a hazám" nem a hagyományos erkölcsi töltésű felszólító mód jegyében konstituálódik, hanem a képlékenyebb érzelmekében: „Igazán / csak itt mosolyoghatsz, itt sírhatsz", s ez semmiképpen nem azonos a „bölcsőd az s majdan sírod is", vagy az „itt rin-

gatták bölcsőm, (...) itt domborodjék a sír is fölöttem" parancsával, s a hangsori megfelelés (sír) éppen a homonímiával figyelmeztet a különbözésre (ige–főnév stb.).

A *Születésnapomra* 1937. április 11-ére van keltezve, a *Hazám* ugyanezen esztendő májusára. A *Hazám* mindkét versben nagy kezdőbetűvel van írva, az utóbbiban a cím mellett az utolsó szonettben kissé váratlanul jelzővel (édes, vö. az idézett Petőfi-szintagmával) van ellátva. A *Születésnapomra* nem csupán a sokat idézett, utód költők (Szőcs Géza, Kovács András Ferenc, Lövétei Lázár László) által sokféleképpen újraírt, szétírt játékosság miatt fontos (ebben az írásban), hanem elsősorban azért, mert a monolitnak és könnyen föl/megfejthetőnek vélt tagadásformák rétegzettségével és bonyolultságával szolgál, a sűrűn elősorolt negativitások valójában „pozitivitások", a (polgári) létből kiszorult/kiszorított személyiség számára ez a kiszorítottság kínál esélyeket a szuverén/autentikus létezésre. Egyben ez jogosítja föl, hogy karikírozza a hivatalos tudatot és e tudatnak megfelelő nyelvet, rímeivel, versszerkesztésével, „grammatikájával" (mely zárójelbe teheti az iskolai/iskolás nyelvtant) újfajta beszédének szerezve meg a jogosultságot. Ebben az előadásban a *Hazám* sem ártatlan jelölés. S erre részben az anagrammatikus eljárás, a szó felbontása figyelmeztet, a játszi megszólítás, részben a „Hazám" beillesztése a meghökkentést kiváltani törekvő rímjátékok sorába. S ha a *Hazám* elemeire tagolható, az *Az ám* deixise apró változtatással Hazámmá léptethető elő. Mindehhez képest a *Hazám* szonettciklus körképe, „szociografikus lelete" a jelzős megszólítás ellenére a teremtődő, megteremtésre váró Hazám-képzetet írja körül, a körkép fölfestését megindító látvány egyfelől a nyelvre lelés folyamatát sürgeti, másfelől a „képviseleti líra" dilemmáját szólaltatja meg. Az országos-társadalmi kérdésekben állást foglaló költészet retoricitását ugyan nem vonja vissza, de a poeticitás képiségével gazdagítja a vers előadása, illetőleg olyan jelenetezések során illeszti egymás után, amely legalább oly mértékben hangsúlyozza a megalkotottság hogyan-ját, mint az esettanulmányok versbe szedéséét. Hogy aztán a hetedik szonettre elérkezzen az idő a megnevezésre, amely a kívánságok, a feltételezettségek tartományába utasítja a Hazám-képzet realizálódását. Ne felejtsük: a vers címe: *Hazám,* ennélfogva mind a hét szonett „jelenete" a címben jelölt földrajzi térben játszódik le, amely a hetedik szonettre lesz az érzelem, az azonosulás terévé. Mindaddig szó esik a *nemzeti* nyomorról az *ország*ról, egy ízben a *hon*ról (az ironikusan tekintett honatyák rímeltetve a menthetetlen honát-ra, és a jelzőnek 1937-re némileg archaikusnak tekinthető szótagelhagyása – mentheetlenből – érzékelteti a disszonanciát). A hetedik szonett második szakaszának tagadó szintagmáit a pozitivitásba hajlás vágya követi, az *Édes hazám* esélyének részletezése, egy fohászszerű befejezéssel.

József Attila utolsó versének az 1937 novemberében írt (*Íme, hát megleltem hazámat*...) vélhető, amelynek immár első sorában mintha a végső bizonyosság fogalmazódna meg. A rámutatással erősített elgondolás eszmei végrendeletként volna képest hatni, ha már az első versszakban nem váltana át: előbb még a földrajzi térrel azonosít, a haza tehát a föld, „ahol nevemet / hibátlanul írják fölébem, / ha eltemet, ki eltemet". Vissza a névazonossághoz, az „örökséghez", a Névhez, amely az azonosítás bizonyosságát eredményezheti. A *név* szerepe a *Curriculum vitae*ból tudhatóan József Attilának meg nem szűnő identifikációs problémája, amelynek kétségessége a *Mondd, mit érlel*... befejező strófájában („neve, ha van, csak áruvédjegy, / mint akármely mosóporé...") éppen úgy fölmerül, miként a *Ki-be ugrál*... című versben az én szétfoszlása („S mit úgy hívtam: én, / az sin-

csen.”), mely annál fájdalmasabb, minthogy az önmegnevezés bizonyul immár kudarcosnak. A *Ha nem leszel…* rögtönzésnek ható rövidverse eljátszik a porba írt név gondolatával, valamint a nevek fölcserélhetőségével. A névre találás *lehetősége* végül a halált követő *lehetőségként* tetszik föl, a hibátlanul fölírt név valójában sírfelirat. A sírfeliratban ott ugyan az életrajz esélye, a név egy valaha létezett valós személyt nevez meg, együtt azokkal az évszámokkal, amelyek egykori létezését szorítják (idő)határok közé. Csakhogy még ez a névadás, sírirat is feltételektől függ, amelyektől a vers egyes szám első személyű beszélője nem tekinthet el. A hazára találás versszakát követő hat strófa aztán ezt az „(ön)életrajzot” bontja ki, személyiségrajzzá, én és a világ viszonyává írva át. A „hazám”-ba térés materialitása hangsúlyozódik, minek következtében a személyiség (is) e materiális közvetítettség révén konstruálódhat meg. A konstrukció sem fedi el, miszerint a személyiség és a világ nem találhat egymásra, viszonyuk harmonizálása nem történhet meg. A személyiség (ön)-életrajza veszteségek sorozata, de semmiképpen nem az ön-feladásé; aligha olvasható rá erre az én-történetre menthetetlensége, az értékek szétesése, sőt az értékvákuum azonban nem korlátozódik a századfordulós modernség periódusának megidézésére. A szorongás a kultúrában áthatja a személyiség-történeteket (is), amelyek akképpen fogalmazódnak meg, mint a személyiségnek egyedi szubjektumként való folyamatos vágya a létesülésre. Talán rálátható József Attila végső létértelmezésére ez a „processzus”, különös tekintettel arra, hogy Franz Kafka egyik fő művének címe, *Der Prozess* kettős jelentéssel bír, egyként fordítható pernek és folyamatnak, eljárásnak. A másikban és más révén értelmezendő létezés (és ön-megértés) történései válnak léttörténetté, s e léttörténet mások általi, jóakaratú hermeneutikája adhat esélyt arra, hogy a „Hazám”-ra találás végbe mehessen, külső (és talán nemcsak külső) jeleként egy név, *a* név hibátlan fölírásával. Csak ebben az esetben közölhet a sírfelirat hitelesnek minősíthető életrajzot, csenghet egybe a beszélő „krónikájával”, mely nem a beteljesülése, hanem a vágyé.

A leírtakból talán kitetszhetett, hogy József Attila abban a tematikában is előmozdította a magyar líra fordulatát, amelyben ezt kevéssé várták. Méghozzá olyan irányban, amely nem egyezett meg általában azzal, amelyet magyarság-versnek, hazafias költészetnek minősítettek akkor – és azóta. Másutt szóltam arról, hogy 1941-ben miért és milyen értelemben nevezte Márai József Attilát is, sőt őt elsősorban hazafias költőnek (korántsem elhatároló, kirekesztő jelentésben használva ezt az idővel bizonytalanná lett minősítést (vö. e dolgozat mottójával). Európaiságától nem tágított *(Thomas Mann üdvözlése),* de attól sem, hogy a hazát (Hazát) egyes szám első személyű birtokos személyraggal ellátva szó szerint a végsőkig a magáénak tudja. Ehhez keresett és lelt költői „eljárást”. Az automatizálódás ellenében a maga dezautomatizáló nyelvhasználatát juttatta érvényre.

JEGYZET

A József Attila versek datálásában, szövegközlésében a Stoll Béla által sajtó alá rendezett kritikai kiadáshoz igazodtam. Budapest 1984. 1–2.

A dolgozathoz elolvastam és használtam Bókay Antal, Beney Zsuzsa, Szabolcsi Miklós, Széles Klára, Tverdota György, Tamás Attila tanulmányait, köteteit. Valamint az alábbi kötetet: Tanulmányok József Attiláról. Szerk. Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár-Szabó Zoltán, Menyhért Anna. Budapest 2001. (A dolgozat címének filológiai hátteréhez tartozik, hogy Tverdota György szerint a rímpárral József Attila Kassáknak „üzent”.)